

lum qui jus habet probabilius; quia cum dubium sit in facto, et de damno proximi, vel defensione innocentis, sequendum est quod probabilius apparuerit, juxta regulas datas de conscientia, sect. 6 citata. Ad hoc autem satis erit militibus, si ipsi consulant viros prudentes et timoratos, an possint simpliciter ire ad tale bellum, necne. Quod si dicti milites unum corpus politicum conficiunt, habentque sua capita, satisfacient profecto inferiores, si per suum quisque caput, aut principem, examinent justitiam belli, eorumque sequantur judicium. Quod si tandem pro utraque parte habeant rationes æque probabiles, tunc gerere se possunt, ac si dubium esset mere negativum, quia tunc utrobique est æqualitas, et præponderat auctoritas principis, quod etiam clare insinuavit Sylvester, verbo *Bellum*, 1. Et de hac quæstione hæc sufficiant.

SECTIO VII.

Quis sit debitus modus gerendi bellum.

1. *Notationes pro resolutione.* — *Quadruplex comparatio proponitur.* — Distinguenda sunt tria tempora: initium belli, prosecutio belli ante partam victoriam, et tempus post victoriam partam. Distinguenda etiam sunt illa tria genera personarum: princeps supremus, duces medii, infimi milites, qui omnes possunt comparari, primo ad hostes, quid mirum possint cum illis juste agere. Secundo, inter se, quid rex debeat agere cum militibus. Tertio, quid milites cum regibus. Quarto, quid eum cæteris, verbi gratia, hospitibus, apud quos in itineribus diversantur. Hic potissimum agimus de primo; tamen breviter circa alios aliquid dicemus.

2. *De quarta comparatione.* — *De tertia comparatione.* — Circa quartum igitur breviter possumus dicere, quod Joannes Baptista, Luc. 3, docuit: *Neminem concutiatis, et contenti estote stipendiis vestris.* Unde hi omnes nihil possunt ab hospitibus accipere, præter id quod a rege constitutum est; alias peccant contra justitiam, et tenentur restituere; atque idem est si faciant alia damna per domos, agros, etc.; duces vero et principes tenentur ex officio hæc omnia, quoad possunt, impedire, alias totum onus restitutionis, post milites, ad illos pertinet. Circa tertium caput, sicut reges tenentur stipendia dare militibus, ita ipsi tenentur, quidquid sui muneris est, præstare. Unde ex justitia tenentur ad actum fortitudinis, at-

que adeo ad non fugiendum, nec deserendum locum suum, aut arcem, de qua re habentur multæ leges, ff. *De re militari.* Et videndus est Cajetanus, in Opusculo de hac re, quod est 4, quæst. penultim., qui obligat duces arcium nullo metu mortis aut famis eas tradere, quia tale contrahunt pactum cum principe, indeque recipiunt stipendium, ex quo obligatio ex justitia nascitur. Denique comparando inter se privatos milites, præter communes leges justitiæ, specialiter tenentur parta victoria servare justam distributionem in partitione prædæ. Quæ autem illa sit, non potest a nobis definiri; sed in unoquoque regno servandum est vel quod reges statuunt, vel quod duces, vel certe quod fuerit in more et consuetudine. De primo igitur capite dicendum restat solummodo.

3. *De prima comparatione.* — *Prima conclusio bimembris et communis.* — Dico primo: ante bellum inchoatum tenetur princeps proponere justam causam belli reipublicæ contrariæ, ac petere restitutionem condignam, quam si altera offerat, tenetur acceptare, et a bello desistere: quod si non faciat, bellum erit injustum; si alter vero neget satisfactionem, tunc poterit juste bellum inchoare. Tota conclusio est communis, et ultima pars est clara; quia, supposita pertinacia alterius principis, seu reipublicæ, aliisque conditionibus, nihil est quod spectetur. Prior sumitur ex Augustino, cap. *Noli*, 23, quæst. 1, et cap. *Dominus*, quæst. 2; et consentiunt omnes Doctores: Major, in 4, q. 20; Driedo, lib. 2 de Libertate Christiana, cap. 6; Cajet., verbo *Bellum*; Sylvester, ibid., quæst. 4, conclus. 2. Videturque recte colligi ex illo loco Deuter. 20: *Si quando accesseris ad expugnandam*, etc. Ratio est, quia alius belli modus esset injustus, et inde fieret causa ipsa injusta. Nam ubi offertur plena et sufficiens satisfactio voluntaria, non est locus violentiæ, præsertim quia ratio dictat, ut vindicativa justitia fiat cum minimo damno communi, servata tamen æqualitate. Præterea princeps non habet vim coactivam in alium principem, nisi quando is injuste agit, atque adeo quando non vult satisfacere.

4. *Limitat Cajetanus conclusionem.* — *Expenditur limitatio.* — At vero Cajetanus, limitat hanc conclusionem, scilicet, dummodo hæc satisfactio offeratur ante actualem congressum belli: nam post inchoatum bellum non tenetur is, qui debellat, eam acceptare, quia in bello est veluti iudex, quo jam cepto fit dominus causæ, jusque acquisivit proce-

dendi usque ad finem, unde sibi imputet debellatus, quod non debito tempore obtulerit satisfactionem. Sed inquiri quid intelligat Cajetanus per *actualem congressionem belli*. Si pugnam actualem ultimam qua totum bellum est jam terminandum, non est dubium, si jam res sit inchoata, et victoria incipiat declinare ad eam partem, a qua juste bellatur, non teneri tunc acceptare satisfactionem, præter victoriam integram, quia hæc jam moraliter non videtur distare, imo vix potest moraliter in eo articulo tractari de pace. Si vero per *actualem congressum*, intelligat bellum illud in quo aliquoties pugnatum est, non video quo firmo fundamento asseratur, magis esse tunc dominum causæ, quam ante bellum inchoatum, quia idem jus antea habebat ad inchoandum bellum, quod nunc habet ad proseguendum. Solum interest quod injuria crevit, et consequenter crevit jus ad majorem satisfactionem. Præterea rationes factæ æque procedunt in utroque ex dictis eventis, quia sicut initium, ita continuatio belli debet esse necessitatis. Ad hæc, quia similiter sequuntur damna contra bonum commune, quæ vitari debent salvo integro jure proprio, quod quidem est salvum, quando offertur satisfactio, quia nihil magis peti potest post partam victoriam, ut dicemus. Denique jus belli est odiosum, et poena ejus gravissima; ergo restringenda est, quoad fieri potest.

5. *Resolvitur simpliciter contra limitationem Cajetani, explicaturque magis.* — Itaque contrarium videtur simpliciter verius: solum est addendum, in integra satisfactione contineri primum, ut restituantur res omnes quæ injuste detinebantur. Secundo, ut omnes expensæ quæ propter injuriam alterius sunt factæ, reparentur. Unde si bellum fuit semel inchoatum, poterunt juste peti omnes expensæ eo usque factæ. Tertio, postulari potest aliquid in poenam pro injuria illata, quia non solum in bello habetur ratio commutativæ justitiæ, sed etiam vindicativæ; denique potest peti juste quidquid in futurum necessarium videbitur ad conservandam pacem, atque etiam tuendam, quia hic est finis præcipuus belli, pacem statuere in futurum. Præterea addendum, cum hæc conditio belli ex justitia oriatur, si contra illam fiat bellum, oriri ex illo obligationem restituendi.

6. *Secunda conclusio.* — Dico secundo: post inchoatum bellum, toto tempore ante partam victoriam, justum est inferre hostibus omnia damna, quæ vel ad satisfactionem, vel

ad comparandam victoriam necessaria videbuntur, dummodo non contineant intrinsecam injuriam innocentum intrinsece malam, de qua infra, conclus. 6. Ratio est, quia si finis licet, et media necessaria licent; et hinc habetur fere in hoc toto discursu, seu tempore belli nihil fieri contra hostes, quod injustitiam contineat, præter innocentum mortes; nam reliqua omnia damna judicantur ordinarie necessaria ad finem belli.

7. *Tertia conclusio communis, et certa.* — *Observatio prima.* — *Limitatur non male a Sylvest. et Victor.* — *Observatio secunda.* — *Tertia observatio duplîcis corollarii ex conclusione.* — *Quarta observatio, qua patescunt varia jura circa hanc conclusionem.* — Dico tertio: post partam victoriam, licitum est principi ea damna inferre reipublicæ victæ, quæ sufficiant ad justam vindictam, et satisfactionem, et restitutionem omnium damnorum. Conclusio est communis, et certa, tum quia hic est finis belli, tum quia in justo judicio hoc ipsum licet. Observandum tamen, in hac satisfactione computanda esse omnia damna, quæ talis respublica in discursu belli passa est, id est, mortes hominum, incendia, etc. Non displicet tamen primo quod Sylvester, verbo *Bellum*, 1, q. 9, et Victoria, in dicta relectione, num. 20, addunt, bona mobilia capta a militibus in discursu belli non esse computanda a principe in partem restitutionis; nam jus gentium communi consuetudine introductum ita habet. Et ratio est, quia cum milites exponant vitam tot ac tantis periculis, aliquid est illis concedendum, atque idem est de eorum principe. Secundo, est tam in hac, quam in præcedenti conclusione observandum, non licere militibus propria auctoritate, vel post, vel etiam ante partam victoriam capere, quia non per se habent ullam potestatem, sed solum a principe, tanquam ejus ministro; et ideo absque illius vel expressa, vel præsumpta auctoritate, nihil possunt juste accipere. Tertio, ex hac conclusione habetur, si omnia præcedentia damna non videantur sufficientia pro delicti gravitate, posse etiam juste post omnino finitum bellum aliquos occidi hostes nocentes, quamvis magna hominum multitudo non esset sine urgentissima causa interficienda; interdum quoque licere potest ad terrorem aliorum, ut habetur etiam ex Deuter. 20: *Cum tradiderit Dominus Deus tuus civitatem in manu tua, percuties omne, quod in ea est, generis masculini, in ore gladii, absque mulieribus et infantibus*, etc. Unde con-

sequenter habetur, ut multo magis possint debellati nocentes in captivitate redigi, et res eorum universæ occupari. Quarto advertendum, juxta hanc conclusionem intelligenda esse jura civilia, quæ pronuntiant jure gentium introductum esse, omnia bona hostium, tam mobilia quam immobilia, fieri victorum. Ita habetur in lege *Hostes*, et in lege *Si quis in bello*, ff. de Captivis, et lege *Si quis pro redemptione*, Cod. de Donationibus, et cap. *Jus gentium*, et cap. *Jus militare*, dist. 1; idem docet Ambrosius, libro primo de Abraham, cap. 3, et divus Thomas, libro 3 de Regimine principum; ac plura refert Covarr., regula *Peccatum*, part. 2, § 13, similesque leges videntur tradi Deut. 11 et 20, ut ibi Abulens. advertit, q. 3; sed hæc omnia sunt accipienda juxta regulam datam, servata æqualitate justitiæ, et habito respectu pacis futuræ, ut infra docebimus. Nam in bello servanda est æqualitas, quæ in justo judicio; in hoc autem puniri nequit reus omni pena, nec privari omnibus bonis sine mensura, sed pro qualitate delicti.

8. *Primum dubium, de bonis quæ non erant hostium.* — Deciditur primo de immobilibus. — Deciditur secundo de mobilibus, stando in jure naturæ. — Occurrit vero dubium; nam contingit inter bona hostium reperiri plura, quorum ipsi non sunt domini; an ergo possint occupari, si necessaria sint ad satisfactionem? Respondendum, si bona sint immobilia, non esse dubium quin non possint retinere, quia ii, a quibus acceperunt, non erant domini; ergo tenentur dare veris dominis, et ita habetur in lege *Si captivus*, § *Expulsus hostibus*, ff. de Captivis, et leg. *Pomponius*, ff. de Acquirendo rerum dominio. De rebus autem mobilibus, civiles leges videntur definire contrarium, ut Covarr. supra late disputat. Verum, secludendo positivum jus, si res tales sint per furtum acceptæ, ita ut earum dominium non sit apud eos, in quorum potestate reperiuntur, sed apud priores dominos, ratio supra facta convincit illis esse restituendas, quamvis possint milites victores justam mercedem sui laboris postulare et exigere a veris dominis. Vel princeps victor exiget, si forte ipse jam satisfecit militibus, et hoc quidem est jus naturale.

9. *Deinde attento jure positivo.* — Potuerunt tamen jura, in favorem bellantium contra hostes reipublicæ, militibus ipsis concedere dominium talium rerum, quas apud hostes

invenerunt, qui jam pacifice illas possidebant, et consequenter potuerunt privare priores dominos suis dominiis propter bonum reipublicæ, cui sæpe potest hoc expedire, maxime in rebus mobilibus, quarum difficile est cognoscere veros dominos, cum tamen expediat alias dominiis esse certa, et hoc maxime procedit quando res illæ deveniunt ad subditos, ut Covarruvias refert factum esse in legibus Hispaniæ; nam generaliter res esset creditu difficilius, cum leges unius regni non possint obligare alios, neque privare non subditos suis dominiis. Unde leges civiles ex hac parte videntur processisse ex injusto modo, quo tunc bella gerebantur. Nam credebant Romani, bella quæ gerebant contra hostes reipublicæ, justa esse ex utraque parte; etenim quasi ex tacito pacto volebant mutuo pugnare, ut qui vinceret, dominus evaderet. Inde ergo putabant omnia bona hostium fieri capientium, undecumque illa haberent, ut patet in lege 5, § *In pace*, ff. de Captivis; quapropter existimabant non esse restituenda ea bona prioribus dominis, quia jam hostes illi cum acceperant, vere facti fuerant domini. Et propterea etiam e contrario leges negant hoc jus piratis et latronibus, ut patet ex lege *Postliminium*, ff. de Captivis. An vero, illo supposito, id esset tutum in conscientia, explicabitur melius infra in numero vigesimo secundo.

10. *Secundum dubium, quinam hostili ex parte sint obnoxii.* — Sed superest dubium aliud, an æque liceat hujusmodi damna inferre omnibus hominibus, qui inter hostes connumerantur? Ut respondeam, notandum est quosdam dici nocentes, alios innocentes: innocentes sunt quasi naturali jure pueri, mulieres, et quicumque non valent arma sumere; jure gentium legati; jure positivo inter Christianos religiosi, sacerdotes, etc., in cap. *Novimus*, de Treuga et pace; et in cap. *Illi qui*, 23, q. 4; Cajetanus vero, verbo *Bellum*, putat hoc esse derogatum consuetudine, cui standum est. Nocentes reputantur reliqui omnes: nam qui possunt arma sumere, præsumuntur in humano judicio ac si vere sumant. Ex utroque autem genere constat respublica contraria, et ideo omnes hi censentur hostes, lege *Hostes*, ff. de Captivis. In quo differunt ab his peregrini et hospites; nam isti non sunt partes reipublicæ, et ideo non numerantur inter hostes, nisi sint socii belli: hoc posito.

11. *Quarta Conclusio.* — Dico quarto: si ad restitutionem et satisfactionem sufficiant dam-

na nocentibus illata, non possunt juste ad innocentes extendi. Hoc per se notum est ex dictis, quia non potest major satisfactio quam justa exigi. Solum posset quæri, utrum milites victores teneantur semper hunc ordinem servare, ut potius de nocentibus et bonis eorum vindictam sumant, quam de innocentibus. Respondetur breviter, cæteris paribus, et in eodem genere honorum, teneri. Nam id manifeste postulat ratio æquitatis, quod ex sequentibus magis constabit.

12. *Quinta conclusio ejusque ratio.* — Exponitur dictum *Sylvestri*. — Dico quinto: si necessarium sit ad plenam satisfactionem, licet privare innocentes suis bonis, etiam libertate. Ratio est, quia illi sunt partes unius reipublicæ iniquæ; propter delictum autem totius potest pars puniri, quæ per se non concurrat ad delictum. Confirmatur primo, nam hoc titulo efficiuntur servi a Christianis parvuli Sarracenorum. Secundo, quia interdum punitur filius propter delictum patris, ut in tractat. de Fide, disp. 22, sect. 5, et disp. 24, sect. 3, a num. 3, dictum est de hæresi. Propterea in regula 23, de Regulis juris, in sexto, dicitur, *neminem puniri nisi vel ob causam justam, vel ob culpam*. Ex quo intelligitur falsum esse quod Sylvester, verbo *Bellum*, primo, quæstione decima, sentit, parta victoria, restituenda esse bona innocentibus; nisi intelligat, quando illa videntur excedere quantitatem debitæ satisfactionis. Nam tunc, si aliqua sunt restituenda, ratio postulat, ut sumatur initium ab innocentibus; si vero non excedant dictam quantitatem, sicut auferre illa licuit, ita etiam retinere, ut notavit Victoria.

13. *Observatio prima.* — Circa hoc tamen, inter Christianos advertenda sunt nonnulla. Primo, jure gentium inter illos introductum esse, ut capti bello non efficiantur mancipia, quamvis possint juste detineri donec puniantur, vel justo pretio redimantur, quod confirmatur lege Regia, 4, titulo 29, parte secunda. Quia vero hoc privilegium introductum est in favorem fidelium, non semper extenditur ad apostatas. Quare si bellum geratur contra eos baptizatos, qui prorsus apostatarunt a fide, ut sunt hi qui ad paganismum transeunt, possunt fieri mancipia, et ita habet consuetudo: quia cum ipsi omnino negent Christum, non est quod fruantur privilegio Christianorum; in hæreticis vero usus obtinuit ut gaudeant illo privilegio, quia saltem aliquo modo Christum fatentur. Nam cum introductum sit consuetudine, eadem consuetudine explicatur. Quod

vero Covarr., regula *Peccatum*, § 9, num. 4, ex Innocentio et aliis habet, quando bellum est contra subditos apostatas, non posse illos fieri mancipia, *quia non est (inquit) proprie bellum, sed quasi executio ordinariæ jurisdictionis*, non videtur verum, et in bello Granatensi videmus contrarium factum fuisse, omnibus viris doctissimis, et timoratis approbantibus; docetque Ayala, lib. 1, cap. 2, num. 13. Ratio est, quia illi sunt subditi; ergo possunt juste puniri. Item, si licet contra extraneos, in quos est minor jurisdictio, cur non in subditos? Denique falso dicitur illud non esse bellum, quia quando subditi sunt rebelles, ordinarium medium est bello illos iterum subjugare.

14. *Observatio secunda.* — *Additamentum Sylvestri. quousque verum.* — Secundo est advertendum, inter Christianos etiam introductum esse, ut bona ecclesiastica et personæ immunes sint, tum ob reverentiam, tum quia illa videtur quasi respublica spiritualis distincta a temporali, quæ exempta est a jurisdictione temporali. Addit præterea Sylvester, verbo *Bellum*, in fine, omnia bona, quorumcumque sint, si in Ecclesia reponantur, gaudere hoc privilegio, quia loca sacra non possunt expugnari. Sed hoc ultimum verum est per se loquendo. Unde si in illis locis homines se recipiant, solum ut se tueantur, gaudere debent immunitate ecclesiastica; si tamen hostes uterentur Ecclesie, tanquam arce, vel castro ad defensionem, posset expugnari et comburi, quamvis sequantur aliqua incommoda, quia hæc sunt per accidens. De aliis autem bonis temporalibus nihil est certi, sed servanda est in hoc consuetudo.

15. *Sexta conclusio bipartita.* — Dico sexto: innocentes nulla ratione possunt per se occidi, etiamsi alias reipublicæ poena non censeretur condigna; per accidens autem possunt, quando necessarium est ad victoriam consequendam. Ratio hujus conclusionis est, quia occidere innocentem est intrinsece malum. Dices id esse verum auctoritate privata, et sine justa causa, hic autem esse publicam et causam justam: negandum tamen, quando id non est necessarium ad victoriam, ut loquimur, ac discerni queunt innocentes. Confirmatur conclusio ex differentia inter vitam et alia bona; nam alia cadunt sub humanum dominium, et in illis habet majus jus respublica tota, quam singulæ personæ, ideoque illis bonis possunt privari propter culpam totius. At vita non cadit sub humanum domi-

nium, unde nullus potest illa privari, nisi propter culpam propriam; qua certe de causa nunquam occiditur filius propter peccatum patris, Deuteron. 24, et Exod. 23: *Innocentem non occidas*. Confirmatur, quia si innocentes possent se defendere, juste id facerent; ergo injuste invaduntur. Tandem confirmatur ex facto Ambrosii; graviter enim excommunicavit Theodosium, propter similes innocentum caedes. Habetur cap. *Apud Thessalonicam*, 11, q. 3. Quæres vero qui sint innocentes quoad hunc effectum. Respondeo non tantum esse supra enumeratos, sed etiam illos, qui possunt arma capere, si alias de illis constet non fuisse participes criminis, neque belli injusti, quia naturale jus postulat ut nullus per se occidatur, quem revera constat non esse in culpa. Quid si neutrum constet, sed tantum sit illa præsumptio, quod potuerint arma capere? Sed de hoc statim dicam.

16. *Arguitur contra conclusionem ex Scriptura.* — *Ad duo priora loca.* — *Ad tertium locum.* — *Ad quartum quid respondeat divus Thomas.* — *Communicatio sensus illius loci.* — *Abulensis ratio pro illa facultate, Deut. 20, refellitur.* — *Accommodatio responsio quoad primam partem prædictæ facultatis.* — *Quid quoad partem alteram.* — Arguitur tamen in hunc modum: Josue 6, et I Regum 15, populus Dei jussus est interficere omnes hostes, etiam parvulos; et Judicum 20, filii Israel occiderunt ex tribu Benjamin, quotquot potuerunt sine discrimine, etiam citra victoriam. Et Deuteronom. vigesimo, capta civitate, datur facultas occidendi cunctos hostes, etiam parvulos ac mulieres. Ad duo priora testimonia dicito, solum Deum potuisse id præcipere, atque adeo fuisse speciale iudicium Dei ad terrorem illarum gentium, et propter earum iniquitatem, ut colligitur ex Deuteron. 9. In tertio loco, male fecerunt Israelitæ, de quo vide Abulens. ibi, q. 37. In quarto, Thomas 1. 2, q. 105, art. 3, ad 4, exponit datam esse facultatem occidendi omnes qui noluerunt consentire paci; unde videtur existimare licentiam illam solum fuisse extensam ad nocentes. Tamen expositores communiter videntur sentire extendi etiam ad omnes viros adultos, qui possent arma capere, quia omnes ii præsumuntur nocentes, et ideo licite occiduntur, nisi contrarium constet. Abulensis addit aliam causam, quia forte hostes illi iterum moverent bellum contra Dei populum; sed hæc ratio per se sola non sufficit: unde ipse Abulensis, citata q.

37, illam confutat, quia propter peccatum futurum nemo potest puniri, si alias non sit dignus morte; maxime quia præsumptio illa per se non videtur sufficiens ad interficiendos homines, cum in iudicio præcipue criminali probationes debeant esse sufficientes, et potius, qui non probatur nocens, innocens præsumatur. Denique, moraliter loquendo, evidens est in tota multitudine inveniri, qui nec consenserint bello, nec sint cooperati, sed potius consilium dederint de pace acceptanda: non possunt ergo indifferenter occidi omnes. Quæ rationes convincunt post partam jam victoriam non licere interficere, nisi quos constat esse nocentes; et ad citatam legem, dici potest fuisse positivam, specialique voluntate Dei datam. De posteriori vero parte illiusmet legis, vel dicatur id factum fuisse tempore actualis congressus, atque in eo casu quo civitas rebellis juste traditur ferro et sanguini (ut dicunt). Nam hoc interdum licet sive ob nimiam criminis gravitatem, sive ad emendationem aliorum; quia vero tunc vix possunt distingui innocentes a nocentibus, nisi per sexum vel ætatem, ideo quoad reliquos generaliter datur illa facultas, quandiu durat actualis pugna: secus vero erit illa finita et parta victoria.

17. *Ratio posterioris partis conclusionis.* — Ultima etiam pars conclusionis est communis, et patet in quibusdam mediis necessariis ad victoriam, cum quibus tamen necessario est conjuncta innocentum mors, ut sunt incendia civitatum, eversiones arcium, etc. Nam qui habet jus ad finem belli, per se loquendo, habet jus ad hæc media: mors autem innocentum non est tunc per se iuta, sed per accidens sequitur, et ideo non censetur voluntaria, sed permissa ab illo, qui utitur jure suo tempore necessitatis. Et confirmatur; nam alia ratione impossibile esset perficere bellum. Item mulier habens in utero filium potest uti medicina necessaria ad vitam suam, etiamsi sciat inde consequendam mortem filii. Ex quibus rationibus colligitur extra articulum necessitatis hoc non licere.

18. *Arguitur contra prædictam partem.* — Sed arguitur primo: nam in eo casu positive vere quis cooperatur morti innocentis; ergo non potest excusari a peccato. Secundo, tam intrinsece malum est occidere innocentem, sicut se ipsum: sed occidere se hoc modo etiam per accidens, est malum, veluti si milites diruerent arcem et murum, cum evidenter scirent se esse simul opprimendos. Cujus

signum est, quia Samson, qui hoc fecit, a Patribus, Augustino, 1 de Civitate, cap. 21 et 26, Bernardo, libro de Præcepto et dispens., divo Thoma 2. 2, quæst. 64, a num. 5, ad 5, solum excusatur, quod instinctu Spiritus Sancti fecerit. Tertio, quia non sunt facienda mala ut veniant bona. Quarto, Matth. decimo tertio, prohibentur eradicari zizania, ne simul eradicetur triticum. Quinto, illi innocentes juste se defenderent, si possent; ergo injusta est contra illos aggressio. Sexto, retorquetur argumentum, quia non licet matri uti medicina qua certo novit interfectam iri prolem, maxime post animæ rationalis infusionem, quod videtur habere communior sententia, Antonin., 3 part., tit. 6, c. 2; Sylvest., verbo *Medicus*, quæst. 4; Navarr., c. 25, n. 62. Ratio vero est, quia si non possum subvenire uni, nisi alterum lædam, melius est neutrum juvare, cap. *Denique*, 14, q. 1.

19. *Ad primum.* — *Ad secundum.* — *Ad tertium.* — *Ad quartum.* — *Ad quintum.* — *Ad sextum.* — Respondetur ad primum: si physice res consideretur, victor non occidit, quia non est causa per se, sed per accidens; moraliter autem etiam ei non imputatur homicidium, quia utitur jure suo, neque tenetur vitare damna proximi quæ inde sequuntur, cum tanto detrimento. Ad secundum, nego id esse intrinsece malum, propter eandem rationem, quod ille revera non se occidat, sed permittat mortem; quod an tunc liceat, attendendum est ex ordine charitatis, nimirum, an ibi intercedat tam commune bonum, ut pro illo tuendo debeat se exponere tanto periculo; atque non desunt qui putent hæc via posse excusari factum Samsonis; de quo tamen non videtur omnino militare ea ratio, quia si humano modo res consideraretur, non videbatur tam grande bonum vindicta de inimicis, ut propter illa Samson licite se occideret etiam per accidens. Ad tertium, mala moralia non esse facienda ut eveniant bona, mala autem pœnæ fieri posse, quamvis in præsentia casu permittantur potius sequi quam efficiantur. Ad quartum, imprimis nego illam fuisse legitimam necessitatem, deerat etiam potestas; neque præterea expediens erat ad finem patrisfamilias. Ad quintum, quidam respondent, per accidens posse tunc esse bellum justum ex utraque parte; sed hoc non videtur posse accidere seclusa ignorantia. Unde dico illos innocentes posse quidem se defendere pura defensione, id est, impediendo ne civitas, verbi gratia, comburatur, aut arx dirua-

tur, etc., quia hoc solum est vitam tueri, quod licite possunt facere, non tamen posse se defendere quasi aggrediendo, id est, pugnando contra juste pugnantes; quia revera non patiuntur ab illis injuriam: possent tamen innocentes illi pugnare contra eos, qui in causa sunt talis belli, nam ab illis vere patiuntur injuriam. Ad ultimum, sententia illa intelligenda est, vel quando talis medicina non est simpliciter necessaria ad vitam matris, sed fortasse tantum ad firmiorem salutem, quia tunc vita prolis esset præferenda; quod videtur docere Ambrosius, 3 de Officiis, c. 9. Item intelligenda de applicatione medicinæ animo interficiendi foetum; alioquin vero, si necessitas subsistat, bonoque animo fiat, sine dubio licet, quod præter dicta patet, quia si mors matris permittatur, regulariter tam ipsa quam filius morietur; ergo melius est, si fieri potest, servare vitam matris, permittendo mortem filii, quam utriusque necem permittere. Nonnullum vero dubium esset, si compararetur vita corporalis matris cum vita spirituali prolis, quia fortasse posset baptizari: sed in hoc servandæ sunt regulæ de ordine charitatis, de quibus supra.

20. *Septima conclusio communis.* — Dico septimo: præter omnia damna necessaria ad satisfactionem supra enumerata, potest princeps, qui justam victoriam est assecutus, totum id facere in bonis hostium, salva vita, quod necessarium est ad tranquillam pacem in futurum conservandam. Unde si necesse sit, hoc titulo potest occupare civitates, provincias, etc. Ita docent omnes; et ratio sumitur ex ipso fine honesti belli; nam propter hoc maxime licet bellum, ut sit quasi via ad honestam pacem. Confirmatur, nam intra eandem rempublicam ita puniuntur male facta, prout necesse est communi paci, et ideo sæpe jubetur quispiam exulare, vel similem aliam pœnam subire, etc. Ex quo exemplo intelligitur, si aliquid hujusmodi fiat, quod simul possit subire rationem pœnæ, utroque titulo efficiendum esse, nec licere damna hostium sine causa multiplicare.

21. *Ultima conclusio bipartita.* — Dico ultimo: si omnia hæc, quæ cavimus, in bello serventur, simulque adsint generales aliæ conditiones justitiæ, bellum non erit injustum, poterit tamen aliquam habere malitiam contrariam charitati, vel alteri virtuti. Prior pars satis constat ex dictis: secundæ partis aliqua exempla in sect. 4, a n. 8, sunt posita, in quibus bellum suscipitur contra charita-

tem, licet non contra justitiam. Aliud erit exemplum, si servantur conditiones positæ, attamen ex odio procedatur.

22. *Primum dubium circa hanc conclusionem. — Covarr. affirmat. — Resolutio auctoris. —* Ad hanc porro conclusionem spectant nonnulla dubia enodanda. Primum est, si bellum voluntarie fiat ex utraque parte, sine tamen causa, an censendum sit contra charitatem, vel contra justitiam tale bellum, et consequenter an ex illo oriatur obligatio restituendi. Covarr., regula *Peccatum*, parte 2, § 21, indicat esse contra justitiam: ait enim bona capta in tali bello esse restituenda, quia bellum iniquum nullum dat jus. Cæterum, quamvis non sit dubium, illud bellum respectu Dei esse suo modo contra justitiam, propter homicidia, quæ fiunt vel fieri possunt, attamen respectu ipsorum inter se bellantium non videtur incidere injuria, quia scienti et volenti minime irrogatur; utrique autem voluntarie utrinque pugnant; nam suppono, quasi ex pacto et condicto pugnare. Secundo, hoc ipso quod ita conveniunt, quasi cedunt juri suo, et paciscuntur ut pars vincens victæ partis bona accipiat; atque hoc posito fœdere coram Deo quidem iniquo, qui vincunt, efficiuntur veri domini talium honorum, cum ex voluntate dominorum illa habeant; ergo Tertio, quia propter has causas ad restituenda saltem damna illata non obligantur; ergo possunt etiam ex bonis hostium sibi satisfacere, ut minimum, quoad expensas in bello factas. Tandem in duello privato, ex utraque parte voluntario, non oritur obligatio restituendi, neque actio injustitiæ, propter mutuum voluntarium; ergo. Atque hæ rationes videntur concludere, nullam saltem ex eo bello obligationem consurgere restituendi illa damna; quoad alia vero bona res est dubia. Nihilominus pars hæc valde probabilis est, sicut per ludum, licet alias iniquum, si tamen inter ludentes non contineatur injustitia, transferri potest dominium sine obligatione restituendi: idem cernitur in adulterio, quando pro illo pretium donatur, etc. Non negamus vero contrariæ parti suam esse probabilitatem, nedum securitatem.

23. *Secundum dubium ex D. Thoma. —* Secundum dubium, apud divum Thomam 2. 2, quæst. 40, art. 3: an liceat uti insidiis in bello, cui breviter cum ipso respondendum, licere, occultando prudenter consilium, non tamen mentiendi; de qua re, videnda sunt dicta in materia de occultatione fidei, disput. 14, sect. 4. Ex quo a fortiori resolvitur du-

bium aliud, an liceat in bello fidem frangere pactam cum hostibus. Dicendum enim per se non licere, cum apertam contineat injustitiam. Unde si aliqua damna ea ratione hostibus inferrentur, essent plane resarcienda. Intellige tamen, dummodo promissio a principio facta fuerit, quasi ex pacto mutuo et honesto, ita ut obligaverit; oportet etiam ut duret, et permaneat in sua firmitate et vi; nam si pars altera fidem fortasse violavit, altera prorsus sua fide liberatur, nam æquitas juris postulat ut subintelligatur ea conditio; idemque dicendum, si mutatio accidisset in rebus, ita ut non possent servari promissa sine gravi damno; nam tunc debet moneri pars altera, non posse sibi servari promissa, qua declaratione facta, libera manet; quod tamen raro erit permittendum¹.

24. *Tertium dubium ex eodem D. Thoma, de quo latius auctor, lib. 2 de Diebus festis, c. 28, a num. 7. —* Tertium est, an bellum in diebus festis sit licitum, ex D. Thoma, art. 4. Respondetur vero licere, si necessitas urgeat. Addit Cajetanus, si audiatur missa, non esse mortale, etiamsi absque necessitate fiat, quamvis censeri possit veniale propter inproportionem quamdam, maxime si citra incommodum differri posset. Sylvester, verbo *Bellum*, 1, extendit hoc ad tempus Quadragesimæ, ex capite *Si nulla*, 23, q. 8, et c. unico, extra, de Treuga et pace; sed hoc in consuetudine positum non est, ut Glossa ibi advertit.

25. *Quartum dubium resolvitur exemplis. — Item ratione. —* Quartum: an peccet princeps christianus vocando infideles principes in auxilium, vel e contra illis præstando auxilium in bello alias justo. Occurrendumque, per se nullum hic dari peccatum, quia contra nullam facit virtutem; et suppetunt exempla in Scriptura, primo Regum 28, in Davide, et in Machabæis, lib. 1, c. 8 et 11. Præterea, licet in bello uti auxilio ferarum; cur ergo non infidelium? Et a contrario licet vendere arma infidelibus ad bella justa; ergo et auxilium ferre. Interdum tamen poterit hoc militare contra charitatem, vel propter scandalum publicum, vel propter periculum fidelium, vel etiam propter diffidentiam de divino auxilio, de quo legitur exemplum 2 lib. Paralip., c. 16, ubi rex Asa graviter reprehenditur ac punitur, quod humanum alterius impii regis auxilium quæsierit, ex auxilii divini

¹ Vide l. 6 Defensionis fidei, c. 9.

diffidentia. Lege Abulensem 1 Regum 28, q. 17.

SECTIO VIII.

Utrum seditio sit intrinsece mala.

1. *Seditio quid. — Prima conclusio. —* Seditio dicitur bellum commune intra eandem rempublicam, quod geri potest vel inter duas partes ejus, vel inter principem et rempublicam. Dico primo: seditio inter duas partes reipublicæ semper est mala ex parte aggressoris; ex parte vero defendentis se justa est. Hoc secundum per se est notum. Primum ostenditur, quia nulla cernitur ibi legitima auctoritas ad indicendum bellum; hæc enim residet in supremo principe, ut vidimus sectione secunda. Dices: interdum poterit princeps eam auctoritatem concedere, si magna necessitas publica urgeat. At tunc jam non censetur aggredi pars reipublicæ, sed princeps ipse, sicque nulla erit seditio de qua loquimur. Sed quid si illa reipublicæ pars sit vere offensa ab alia, neque possit per principem jus suum obtinere? Respondeo non posse plus efficere, quam possit persona privata, ut ex superioribus constare facile potest.

2. *Secunda conclusio de qua in l. 6 Defensionis fidei, c. 4. —* Dico secundo: bellum reipublicæ contra principem, etiamsi sit aggressivum, non est intrinsece malum; habere tamen debet condiciones justis alias belli, ut honestetur. Conclusio solum habet locum, quando princeps est tyrannus; quod duobus modis contingit, ut Cajetanus notat 2. 2, quæst. 64, articulo primo, ad tertium. Primo, si tyrannus sit quoad dominium et potestatem; secundo, solum quoad regimen. Quando priori modo accidit tyrannus, tota respublica, et quodlibet ejus membrum jus habet contra illum: unde quilibet potest se ac rempublicam a tyrannide vindicare. Ratio est, quia tyrannus ille aggressor est, et inique bellum movet contra rempublicam, et singula membra; unde omnibus competit jus defensionis. Ita Cajetanus eo loco; sumique potest ex Divo Thoma, in secundo, distinctione quadragesima quarta, quæst. 2, art. 2. De posteriori tyranno idem docuit Joann. Hus, imo de omni iniquo superiore, quod damnatum est in Concilio Constant., session. 8 et 15. Unde certa veritas est, contra hujusmodi tyrannum nullam privatam personam, aut potestatem imperfectam, posse

juste movere bellum aggressivum, atque illud esset proprie seditio. Probatur, quoniam ille, ut supponitur, verus est dominus; inferiores autem jus non habent indicendi bellum, sed defendendi se tantum, quod non habet locum in hoc tyranno. Namque ille non semper singulis facit injuriam, atque si invaderentur, id solum possent efficere quod ad suam defensionem sufficeret. At vero tota respublica posset bello insurgere contra ejusmodi tyrannum, neque tunc excitaretur propria seditio (hoc siquidem nomen in malam partem sumi consuevit). Ratio est, quia tunc tota respublica superior est rege; nam cum ipsa dederit illi potestatem, ea conditione dedisse censetur, ut politice, non tyrannice regeret, alias ab ipsa posse deponi. Est tamen observandum, ut ille vere et manifeste tyrannice agat, concurrantque aliæ condiciones ad honestatem belli positas. Lege Divum Thomam, 1 de Regimine principum, c. 6.

3. *Tertia conclusio. —* Dico tertio: bellum reipublicæ contra regem neutro modo tyrannum, est propriissime seditio, et intrinsece malum. Est certa, et inde constat, quod deest tunc et causa justa et potestas. Ex quo etiam e contrario constat, bellum principis contra rempublicam sibi subditam, ex parte potestatis posse esse justum, si adsint aliæ condiciones; si vero desint, injustum omnino esse.

SECTIO ULTIMA.

Utrum privatam bellum seu duellum sit intrinsece malum.

1. *Prima conclusio. —* Hujusmodi privatam certamen, quod græce *monomachia* dicitur, dupliciter committi potest, vel quasi repente et casu, et de illo hoc modo spectato agere pertinet ad materiam de homicidio; vel potest fieri ex partium conventionem et consensu, atque si sic fiat cum quibusdam conditionibus publicis, vocatur duellum; si vero privatim, vocatur diffidatio, vel singulare certamen, vulgo *desafio*. Dico primo: si desit causa justa, semper duellum est malum: hæc assertio patens est, cum hoc quoddam sit bellum, ac possit etiam in illo mors hominis intercedere. Rursus duellum fieri potest ad ostendendas vires et animositatem, vel ad comparandum nomen, quod interdum solet in bello fieri inter milites: sub quâ etiam ratione malum est, quia illi temere se exponunt, et periculo mortis, et interfectionis alterius. Et confirma-